

SOCIJALIZACIJA DJECE I MLADEŽI

UZ TEMU

Socijalizacija se u najširem smislu definira kao proces tijekom kojeg ljudi stječu stavove i vrijednote određene kulture te uče ponašanja koja se smatraju prikladnima za pojedince, članove određenog društva. Ispitivanje kompleksnog procesa socijalizacije djece i mladeži značajno je svakom društvu, posebice tijekom naglih društvenih promjena koje uključuju i promjene društvenih normi i vrijednota. Središnji zadatak socijaliziranja svake nove generacije jest prenošenje sustava zajedničkih vrijednota. Naravno, proklamirane vrijednote ne mogu se jednostavno prenositi, nego mladi ljudi moraju sami steći sposobnost da se pridruže ostalim članovima društva u prilagođavanju starih vrijednota na nove uvjete i stvaranju novih društvenih ugovora. Znanstveno istraživanje uloge različitih društvenih čimbenika u socijalizaciji mladog naraštaja od velike je važnosti posebice u sadašnjem trenutku kada hrvatsko društvo razvija sustav društvenih vrijednota i normi koje su svojstvene svakom demokratskom društvom uređenju. Hrvatsko društvo se uz to sučeljava i s nizom negativnih posljedica rata koje pogoduju narastanju teškoća u socijalizaciji djece i mladeži. U interesu je svakog društva razvijanje prihvatljivog društvenog ponašanja svojih članova. Pritom se ne možemo pouzdati u najjednostavnije načine kontrole – kažnjavanje asocijalnog i nagrađivanje prosocijalnog ponašanja. Pri ispitivanju uloge obitelji, škole i društva općenito u socijalizaciji društvenog ponašanja mlađih skupina stanovništva najviše se pozornosti posvećuje suzbijanju negativnih oblika ponašanja i nazočnosti patoloških procesa u obitelji i širem društvenom okolišu. Djelovanje različitih socijalizacijskih procesa koji potiču razvoj pozitivnih oblika društvenog ponašanja, zrelijeg moralnog ponašanja, socijalno-emocionalne prilagodbe i povoljne slike o sebi, manje je poznato stručnjacima i široj javnosti. Svrha ovog tematskog broja stoga je što šire razjasniti djelovanje procesa koji pridonose kvalitetnijoj socijalizaciji mladih.

Prvi korak u izučavanju socijalizacije jest razumijevanje normalnog tijeka ljudskog razvoja. Tijekom čitavog životnog ciklusa mi se socijaliziramo za uloge i zadaće koje su svojstvene određenom uzrastu i razvojnoj razini – ranom i kasnom djetinjstvu, adolescenciji, mlađoj, srednjoj i starijoj odrasloj dobi. Isto tako, prilagođavamo se različitim novim životnim ulogama i odvikavamo od starih. Djelovanje različitih socijalizacijskih čimbenika ovisi o spoznajnom, emocionalnom i društvenom razvoju pojedinca, tj. o osobitostima razvoja u određenim razdobljima životnog ciklusa. Socijalizacija se u prošlosti često tretirala kao jednosmjernan proces tijekom kojeg roditelji, vršnjaci, škola i širi društveni čimbenici oblikuju dječje doživljavanje i ponašanje. Međutim, valja imati na umu da djeca i mladež također djeluju na razne aktore socijalizacije, a njihova interakcija pod utjecajem je šire mreže društvenih odnosa. Uzajamna interakcija različitih socijalizacijskih čimbenika tijekom socio-emocionalnog razvoja još nije dovoljno ispitana. Isto tako, razmjerno se mali broj ispitivanja bavi utjecajem djece i mladeži na socijaliziranje svoje okoline. Znanstvenicima koji prou-

čavaju socijalizaciju očito je da istražuju socijalne interakcije različitih aktera u ovom složenom procesu, čiji se uzajamni odnosi mijenjaju pod utjecajem širih društvenih odnosa i ovisno o razdobljima životnog ciklusa u kojima se izučavaju.

Istraživanje socijalizacijskih procesa uključuje širok raspon utjecaja i područja istraživanja. U nas su ispitivanja neposrednih socijalizacijskih čimbenika i osobitosti socijalizacijskih procesa još uvijek malobrojna. Još je manji broj istraživanja socijalizacijskih procesa u odnosu na osobitosti različitih kultura i šireg društvenog konteksta. Prilozi u ovom dvobroju u najvećoj se mjeri bave najvažnijim neposrednim čimbenicima socijalizacije djece i mladeži, a to su obitelj, skupine vršnjaka, školske i predškolske institucije. Razmatra se kako različiti roditeljski odgojni postupci utječu na razvoj dječje osobnosti i na interakcije djece s vršnjacima. Škola i predškolske ustanove imaju posebno mjesto u socijaliziranju djece u norme ponašanja i kulturne vrednote. Razmatraju se teorijski pristupi i empirijska istraživanja o vrijednosnom sustavu roditelja i odgojitelja i njihova povezanost s odgojnom praksom i socijalizacijom predškolske djece u obiteljskom i institucionalnom kontekstu. Skupine vršnjaka, s kojima djeca i mladi provode velik dio svog vremena u školskom kontekstu, imaju važnu ulogu u socijalizaciji, osobito u razdoblju rane adolescencije. Interakcije s vršnjacima omogućuju iskustva koja potpomažu stjecanje neovisnosti o roditeljima i drugim autoritetima i na taj način pripremaju mlade ljude za buduću ulogu odraslih, odgovornih ljudi. Međutim, i u razdoblju kasnije adolescencije i rane odrasle dobi odvajanje od roditeljskog doma može biti bolno, a prilagodba na nove životne zadaće, kao što je izbor zvanja i odlazak na studij, teška. Ocjene drugih ljudi, kao što su učitelji i prijatelji u razredu, u velikoj mjeri određuju razvoj pozitivnih ili negativnih stavova prema sebi. Djecu se u velikoj mjeri ocjenjuje i na temelju tjelesnog izgleda, pa tako npr. učenike privlačnijeg tjelesnog izgleda i učitelji i vršnjaci procjenjuju uspješnijima u nizu različitih socijalnih, emocionalnih i spoznajnih područja. Uslijed negativnih reakcija drugih ljudi težak je i položaj djece s teškoćama u razvoju koja su integrirana u redovite razrede. Stoga se u ovom broju raspravlja i o tome kako omogućiti djeci s teškoćama u razvoju stjecanje povoljnijeg socijalnog i emocionalnog iskustva. Na razvoj slike o sebi utječu i kulturalna shvaćanja o razlikama u ponašanju vezanom uza spol te očekivanjima u vezi sa značajkama osobnosti koje se smatraju prikladnima za pripadnike različitih spolova. Tijekom razvoja djeca šire repertoar svog društvenog ponašanja i sve više vrednuju svoje ponašanje na temelju vlastitih unutarnjih standarda i u skladu sa slikom o sebi, o svojim sposobnostima i vrlinama, o tome u kolikoj ih mjeri drugi ljudi prihvaćaju, kao i o svojoj uspješnosti u različitim područjima društvenog života. U razdoblju nakon djetinjstva, kada su djeca spoznajno zrelija, sve više dolazi do izražaja usvajanje zrelijih oblika moralnog rasuđivanja, briga za druge ljude i razvoj moralnog ponašanja. Adolescenti se razlikuju i s obzirom na to kakav su stil življenja i navike provođenja slobodnog vremena usvojili. Stoga je važno izučavati i utjecaj različitih socijalizacijskih čimbenika u usvajanju nezdravih stilova življenja, kao i mogućnost prevencije takvog ponašanja. Navedena po-

dručja istraživanja obuhvaćena su u tematskim priložima u ovom broju i njihov sažet opis ukazuje na kompleksnost problema i procesa koji se ispituju u okviru socijalizacije. I dvije studije koje su objavljene u ovom dvobroju neizravno se odnose na socijalizaciju djece i mladeži. U njima se, u okviru školskog konteksta, ispituju motivacijski i situacijski činitelji koji razlikuju matematički darovitu i prosječnu djecu, kao i strategije koje djeca koriste u sučeljavanju s neuspjehom u školi.

Zajedničko opisanim znanstvenim i preglednim radovima u ovome broju jest rasprava o samoj naravi procesa socijalizacije te ispitivanje uloge najvažnijih socijalizacijskih čimbenika i njihove interakcije u socio-emocionalnom razvoju, razvoju slike o sebi i usvajanju različitih oblika društvenog ponašanja. Suvremen i metodološki rigorozan pristup u ovim radovima omogućit će bolje razumijevanje ovog kompleksnog područja i, nadamo se, potaknuti i druge znanstvenike na istraživanja u okviru područja socijalizacije djece i mladeži. Koristim ovu prigodu da zahvalim svim autorima i recenzentima koji su svojim priložima i sugestijama pridonijeli kvalitetnoj obradi niza relevantnih pitanja u području socijalizacije. Spoznaje u ovom području mogu poslužiti kao polazna osnova za izradu različitih edukativnih programa za roditelje, učitelje i odgojatelje, kojima se može pridonijeti kvalitetnijem društvenom razvoju djece i mladeži.

Zora Raboteg-Šarić